

- розвиненості релігійної мережі.
5. Для Буковинського регіону, як і для України загалом, характерні процеси зниження активності релігійного життя, завершення періоду екстенсивного розвитку релігійної мережі, уповільнення темпів її розширення, у першу чергу розвитку бази репродукції релігії.
 6. Не отримало в краї подальшого розвитку неорелігійне середовище, що свідчить про стійкість української національно-релігійної традиції, певного типу світогляду та менталітету місцевого населення.
 7. Негативними чинниками функціонування релігійного середовища і розвитку релігійної мережі є зовнішні впливи закордонних релігійних центрів, які формують сепаратистські настрої серед віруючих, дезінтегрують та екстримують релігійний простір.
 8. Скоріш за все релігійне середовище краю в майбутньому збереже своє різноконфесійне обличчя з домінуванням традиційних напрямків та достатньо активним розвитком релігійної мережі протестантизму.

Література

1. Докаш В. Актуальні проблеми соціального служіння протестантських деномінацій в умовах формування громадянського суспільства // Українське релігієзнавство – 2007. – №44 – С. 254-257.
2. Докаш В. Буковина релігійна: історія, сьогодення, трансформаційні зміни // Релігійна панорама. – 2010. – №10.– С. 58–71.
3. Докаш В.І. Соціологічний аспект трансформаційних змін в релігійній мережі Буковини // Релігійна свобода: спецвипуск №2 наукового щорічника Держкомнацрелігій України та відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України. Збірник наукових статей з теми „Міжконфесійні відносини у їх сутності і виявах в Україні”. За загальною редакцією А. Колодного і В. Климова. – Київ, 2010. – С. 40–44.
4. Докаш В. Релігія як чинник формування етнонаціональної свідомості // Релігія в контексті соціокультурних трансформацій України. Колективна монографія. Відп. ред. д.філос.н. Л.Филипович. – К., 2009. – С. 153-159.
5. Докаш В., Докаш О. Трансформаційні зміни в релігійному середовищі Буковини: соціологічний зріз // Міжетнічні та міжконфесійні відносини в контексті суспільних трансформацій. – Чернівці, 2010. – С. 133–139.
6. Колодний А. Релігійне життя України 2010 року // Релігійна панорама. – 2011. – №1. – 45–50.
7. Релігія і влада в Україні: Проблеми взаємовідносин. Інформаційно-аналітичні матеріали до Круглого столу на тему: „Державно-конфесійні відносини в Україні, їх особливості і тенденції розвитку”. 8 лютого 2011. – К., 2011.

Рецензент доктор філософських наук, професор І.В. Богачевська

УДК 141.72:316.362

Тетяна Медіна
м.Чернівці

ФЕМІНІСТЬКИЙ АНАЛІЗ ІНСТИТУТУ СІМ'Ї: ПРОБЛЕМИ І НАПРЯМИ

Метою статті є аналіз феміністської теоретичної спадщини з точки зору висвітлення в ній проблем сім'ї. Серед них виокремлюються ліберальний фемінізм, представниці якого наголошували на необхідності зміни ролей, виходу жінки за межі ролі домогосподарки. В статті зауважується, що радикальний фемінізм основний акцент робить на тому, що сім'я підтримує патріархат в публічній сфері, є інститутом, в якому експлуатується жіноча праця, а також ретранслюються стереотипи гендерних ідентичностей та дискримінаційні моделі поведінки. Звертається увага на те, що у центрі уваги більшості постмодерністських феміністок стоять питання пригнічення жінок через мовні практики. У контексті трансформаційних процесів в українському суспільстві висвітлюється думка про відсутність впливу фемінізму на жіночий рух.

Ключові слова: фемінізм, гендерні дослідження, сім'я, дискримінація жінок

Целью статьи является анализ феминистского теоретического наследия с точки зрения освещения проблем семьи. Среди основных направлений выделяются либеральный феминизм, представительницы которого отмечали необходимость трансформации системы семейных ролей, выхода женщины за пределы роли домохозяйки. В статье отмечается, что радикальный феминизм основной акцент делает на том, что семья поддерживает патриархат в публичной сфере, является институтом, в котором эксплуатируется женский труд, а также ретранслируются стереотипы гендерных идентичностей и дискриминационные модели поведения. Обращается внимание на то, что в центре внимания большинства постмодернистских феминисток стоят вопросы подавления женщин через языковые практики. В контексте трансформационных процессов в украинском обществе подается мнение об отсутствии влияния феминизма на женское движение.

Ключевые слова: феминизм, гендерные исследования, семья, дискриминация женщин

Analysis of the feminist theoretical heritage from the standpoint dealing with family problems is being made in the article. Liberal feminism is being allocated among the main trends. The article zauvazhuetsya that radical feminism does focus on the fact that the family supports the patriarchy in the public sphere, is an institution in which women are exploited labor, and gender identities retransmitted stereotypes and discriminatory behaviors.. The main emphasis of radical feminism is upon family's support of patriarchate publicly, it being an institute which exploits women's labour and relays gender identities stereotypes and discriminatory behavioural patterns. The attention that the focus of most postmodern feminists are questions oppression of women through language practices. Opinion about absence of feminist influence upon women's movement in the context of transformational processes in the Ukrainian society is being offered in the article.

Keywords: feminism, gender studies, family, women's discrimination.

Дослідження різноманітних соціальних проблем все частіше здійснюється через призму гендерних відносин. Більшість соціальних наук не оминули дослідження гендерних проблем.

Вирішальну роль у появі принципово нової наукової парадигми в дослідженнях статі (гендерної теорії) зіграв фемінізм. Фемінізм – явище, яке викликає неоднозначне ставлення як у суспільстві, так і у вітчизняній соціальній науці. Цим і зумовлена **актуальність** аналізу окремих аспектів фемінізму як теоретичної концепції. Теоретичні погляди фемінізму, пов'язані з сім'єю та шлюбом, представлені не у вигляді цілісної концепції, а є конгломератом розрізнених висловлювань, які часто суперечать один одному. Про феміністську теорію сім'ї можна говорити лише умовно.

Тому **метою** даної статті є аналіз феміністських поглядів на інститут сім'ї.

Для розв'язання даної мети необхідно вирішити такі **завдання**:

а) проаналізувати фемінізм як теоретичну концепцію, яка має евристичну цінність для соціології сім'ї;

б) розкрити особливості вивчення інституту сім'ї в різних течіях фемінізму.

Зауважемо, що зазначена проблема привертала увагу багатьох науковців. Зокрема, у колективній монографії Антонова А.І. та Філліпса Ч.Т. [1] здійснено, за словами авторів, „фамілістичний” аналіз проблеми, згідно якого фемінізм трактується як суспільно-політичний феномен, що обґрунтовує і сприяє руйнації сім'ї. В огляді феміністських досліджень сім'ї 1980-1990 рр. М.Феррі, одна з визнаних у США спеціалісток у цій галузі, виклала своє розуміння гендерного підходу до аналізу сім'ї [7]. Її праця основну увагу концентрує на вивченні оплачуваної роботи, домашньої роботи і доходів домогосподарств. Що стосується вітчизняних дослідників, то в основному вони зосереджуються на теоретичних проблемах фемінізму, без акценту на окремі напрями досліджень.

У „Великому соціологічному словнику (Collins)” фемінізм представлений як соціополітична теорія і практика, яка прагне до звільнення жінок від чоловічого переважання та експлуатації.

Хоча фемінізм пропонує різноманітні і навіть іноді суперечливі концепції аналізу сім'ї, між дослідниками існують і фундаментальні точки згоди. У першу чергу, це стосується визнання того факту, що чоловіче домінування в сім'ях є частиною широкої системи чоловічої влади, причому воно не є ні природним, ні неминучим.

Більшість феміністок зауважують, що сім'я як соціальний інститут завжди піддавалася трансформаціям, і зараз відбувається чергова трансформація. Навіть іноді визнаючи, що сучасні тенденції вселяють певні побоювання, феміністки виправдовують їх, заявляючи, що це необхідна ціна, яку потрібно сплатити за зміну чоловічих і жіночих ролей у суспільстві.

Фемінізм пропонує вести боротьбу жінок зі світом, влаштованим чоловіками для чоловіків; з сім'єю, яка виховує дітей в душі нерівності чоловічих і жіночих соціальних ролей; з асиметрією між статями, яка штучно конструюється чоловічою культурою на основі нібито фізіологічної андрогінності людського тіла.

Розглянемо, яким чином ця проблема висвітлювалась у працях класиків фемінізму другої хвилі (у другій половині ХХ століття).

З середини шістдесятих років ХХ століття Америку захлинула хвиля феміністського руху. Значною мірою поштовхом до цього послужила книга Б. Фрідан „Загадка жіночності” [8], значення якої як для розвитку самосвідомості американських жінок, так і для соціології сім'ї важко переоцінити. Б. Фрідан оприлюднила той факт, що суспільство, яке проголошує себе демократичним, піддає половину своїх співгромадян жорстокій і нелюдській сегрегації і дискримінації, відмовляючи жінкам у праві на повноцінне людське життя і розглядаючи їх переважно як споживачів і сімейну прислугу. Той глибокий соціальний та психологічний конфлікт, який при цьому відчували жінки, не міг не деформувати і шлюбно-сімейні відносини, вважала вона. Книга Б. Фрідан викликала великий резонанс в американському суспільстві і мала значний вплив на розвиток жіночої самосвідомості. Створення в 1966 році Національної організації жінок, президентом якої стала Б. Фрідан, спричинило розвиток масового жіночого феміністського руху. Члени НОЖ почали боротися проти чоловічого панування в сім'ї, за право на повноцінну професійну працю.

Зокрема, наприкінці 1973 року Ненсі Леманн і Хелен Саллінгер опублікували новий маніфест феміністського руху під назвою „Декларація фемінізму”. Цей текст поширився світом і отримав чимало схвальних відгуків. „Шлюб, – зауважувалося в ньому, – був придуманий чоловіками і на благо чоловіків; він представляє собою санкціонований законом метод управління жінками ... Ми повинні знищити його. Загибель інституту шлюбу є необхідною умовою звільнення жінки. Тому ми закликаємо жінок розлучатися з чоловіками і не зав'язувати з ними персональних стосунків. Всю історію слід переписати під кутом гноблення жінок. Ми повинні повернутися до давніх жіночих релігій на зразок ведовства” [6, с. 374].

Відповідно до того, що розглядалося причиною дискримінації жінок у суспільстві і якими вбачалися перспективи її подолання, в американському фемінізмі другої половини ХХ ст. сформувалися три основні течії, досить умовно поділені на ліберальну, радикальну і постмодерністську.

Основний пафос ліберального підходу – в забезпеченні рівності чоловіків і жінок у публічній сфері. Домінуючим гендерним жіночим контрактом цього періоду була роль домогосподарки. Він закріплював такі параметри її положення, як відсутність економічної незалежності й самостійного джерела існування; виконання материнської і подружньої ролі в родині. У результаті такої гендерної конвенції самотні і бездітні жінки опинялися виключеними і сприймалися як девіації. При цьому досвід білої заміжньої матері середнього класу екстраполювався на інші категорії жінок.

Статеворольовий підхід став першою теорією, що пояснює функціонально обумовлену відмінність чоловічої і жіночої ролей в сім'ї та суспільстві. Він дозволив застосувати поняття соціалізації, ролей і статусів до інтерпретації ролей жінки і чоловіка у суспільстві. Ліберальні феміністки осмислювали становище жінок в рамках парсонсіанства, формулюючи тезу про пригноблення жінок і чоловіків запропонованими їм традиційними ролями. Така когнітивна установка висунула перед феміністським рухом політичне завдання зміни ролей, зокрема, виходу

жінки за межі ролі домогосподарки. Виклик гендерним конвенціям контракту домогосподарки передбачав широку програму соціальних перетворень у системі освіти, у виробничій, політичній та законодавчій сферах. Всі ці реформи спрямовані на забезпечення рівних прав та можливостей жінок у публічному світі, на зміну гендерного контракту в бік „рівного статусу”.

Однією із проблем, яка розглядалася ліберальними феміністками, була проблема нерівності в шлюбі. Відомий представник ліберального фемінізму Джессі Бернارد у дослідженні під назвою „Майбутнє шлюбу” (Bernard, 1972/1982) [6] розглядає шлюб як культурну систему поглядів та ідеалів, а також як інституційну розстановку ролей і норм. Як інститут шлюб закріплює за роллю чоловіка авторитет і свободу, а по суті справи обов’язок долати межі домашнього порядку. До цього додається ідея чоловічої переваги в сексуальному відношенні і чоловічій силі. Відповідно, дружинам приписується бути поступливими, покірними, готовими до самовіддачі і сконцентрованими виключно на справах і потребах певного домашнього господарства. Отже, в інституті шлюбу є два типи. По-перше, це чоловічий шлюб, в якому на чоловіка накладано важкий тягар і ряд обмежень; разом з цим він поводить себе незалежно і має право на домашнє, емоційне і сексуальне обслуговування з боку дружини, що зумовлено встановленими нормами. По-друге, це жіночий шлюб, у якому дружина підкреслює існуючу в суспільстві тезу про самореалізацію, проте вона залежна і зобов’язана надавати згадувані вище послуги.

Наслідком цього, на думку Дж.Бернард, є стрес, прояви якого помітні у переважній більшості заміжніх жінок і неодружених чоловіків: прискорений серцевий ритм, запаморочення, головний біль, непритомність, нічні кошмари, безсоння і боязнь нервового зриву. І навіть задоволені своїм сімейним життям жінки, за їхніми свідченнями, часто відчувають депресії від значних перевантажень, особливо у випадку поєднання роботи та обов’язків по дому й вихованню дітей.

Дж. Бернارد, виходячи з результатів своїх досліджень, сформулювала „шокову теорію шлюбу”, згідно якої шлюб є важкою психічною травмою для багатьох жінок [6, с. 379]. Вона пояснювала цей феномен насамперед розчаруванням дружин у своїх чоловіках і в чоловіках взагалі, сильною матеріальною і духовною залежністю жінок від чоловіків, обмеженням їх почуття власної гідності і т.д. Нав’язування суспільством жінкам гендерних стереотипів знижує їх творчі й особистісні можливості, наслідком цього для деяких з них є розчарування, яке врешті-решт може призвести навіть до психічного нездоров’я. Отже, застигли дискримінаційні стереотипи поведінки і несправедливі рольові норми, прийняті в сучасному західному суспільстві, неминуче руйнують особистісну цілісність жінки, а, значить, і її психічне здоров’я.

Для ліберальних феміністок, яскравою представницею яких є Дж.Бернард, ідеальним гендерним устроєм є ситуація, в якій кожен індивід обирає той спосіб життя, який йому найбільше до вподоби, і цей вибір приймають та поважають, будь то вибір домашньої господарки або „домашнього господаря”, неодруженого кар’єриста, бездітного або такого, який має дітей, гетеросексуала чи гомосексуаліста [6, с. 379].

Представниці наступної (радикальної) течії фемінізму (Емма Голдман, Синтія Кокберн, Мері Еванс та інші) адаптували марксистські і психоаналітичні категорії до аналізу міжстатевих стосунків. Центральною у їх методології є категорія „патріархату”. Марксистський фемінізм об’єднує притаманний марксизму класовий аналіз і феміністський соціальний протест.

Головна теза радикального фемінізму – дискримінація жінки за ознакою статі, яка є наслідком універсальної дії патріархату як системи домінування чоловіків над жінками. Відтак будь-яке особисте приниження жінки є справою політичною остільки, оскільки є наслідком дії всієї патріархальної системи влади.

Для радикальних феміністок сім’я підтримує патріархат в публічній сфері, а також сама по собі є джерелом гноблення жінок. Сім’я далека від сконструйованого в патріархатному суспільстві інституту, ймовірно заснованого на взаємній любові й повазі, в якому задовольняються емоційні, сексуальні та побутові потреби дорослих партнерів, а також здійснюється догляд за дітьми. Це, на їхню думку, соціальний інститут, в якому експлуатується жіноча праця, може виявлятися чоловіча сексуальна влада, і де

ретранслюються стереотипи гендерних ідентичностей та дискримінаційні моделі поведінки.

Наприклад, Г.Хартманн вивчає складні зв'язки між капіталізмом, патріархатом (пануванням чоловіків над жінками, що набрало форми жорстокої соціальної системи) і економічною структурою. Вона називає свій підхід до аналізу сім'ї „марксистсько-феміністським”. На її думку, розуміння сутності сім'ї не пов'язане з аналізом емоційних та родинних відносин між її членами; сім'я є „місцем боротьби”. В сім'ї здійснюється економічне виробництво і перерозподіл матеріальних благ, при цьому інтереси кожного її члена вступають у конфлікт з інтересами інших членів і суспільства в цілому. Які ж це конфлікти? До них відносять суперечки з приводу того, хто повинен заробляти гроші, виконувати домашню роботу, яким чином витратити зароблені гроші, як краще виховувати дітей і т.ін. Г.Хартманн вважає, що більш важкі домашні обов'язки жінок є формою експлуатації, яка склалась усередині капіталістично-патріархальної системи [6, с. 386].

Деякі з радикальних феміністок бачили вихід просто у відмові продовжувати побутове обслуговування чоловіків і пропонували проживати тільки в жіночих домогосподарствах. Інші вірили, що чоловіків можна примусити допомагати, але це не відбудеться само собою, а тільки в результаті тривалої боротьби. Представниці радикального фемінізму бачили вихід у запереченні сім'ї як такої, що вело до заперечення традиційних цінностей та експериментування з альтернативними життєвими стилями. Разом з цим, значна кількість феміністок на власному досвіді переконалися, що традиції виконання жінками домашньої роботи важко подолати.

Увагу інших авторів цього напрямку привернула проблема сексуальної експлуатації у шлюбі. Вони стверджували, що патріархат заснований переважно на чоловічому насильстві і контролі над жіночою сексуальністю. Патріархат, на їх думку, уособлює фізичне насильство: зґвалтування, сексуальні образи, вимушену проституцію, образу дружин, кровозміщення, сексуальне зваблення дітей, садизм в порнографії, побиття жінок за подружню невірність камінням до смерті, переслідування лесбіянок, вбивство немовлят жіночої статі (Barnett & LaViolette, 1993; Barry, 1979, 1997) [3, с. 81].

Радикальні феміністки радять вважати зґвалтуванням не тільки словесними образами, але і загальне домінування чоловіка в сім'ї. У тому числі й інтелектуальне. Тому що інтелект – це самцовість, а самець – гвалтівник [Там само]. Головним завданням жіночого руху радикальні феміністки вважають докорінну зміну системи суспільних відносин на користь жінок.

Радикальний напрям жіночого руху ніколи не спирався на єдину теорію, в ньому з'являлися різні концепції, прибічники яких дискутували і критикували один одного. Спроби осмислити глибинну природу гендерних відмінностей, що вкорінені в психології, системі цінностей і уявлень про жіночість і мужність, призвели до формування психоаналітичного фемінізму (Кейт Міллет, Джуліет Мітчелл, Жерміні Грієр, Ненсі Чодороу, Карен Хорні). Його представниці більш докладно аналізують процес формування ідентичності за ознакою статі і спираються при цьому на відкриття З.Фройдом несвідомого і дитячої сексуальності. В основі аналізу цього напрямку фемінізму лежить концепція страху, який несвідомо відчувають усі чоловіки по відношенню до образу матері та жіночої репродуктивної здатності.

Однією з перших вчених, що переглянула багато положень З.Фрейда, була його послідовниця з Німеччини Карен Хорні. Особливий інтерес представляє її концепія моногамного шлюбу. К.Хорні задається питанням, чому так рідкісні вдалі шлюби, чому шлюб – це так часто смерть любові, чому так часто згасає сексуальний потяг партнерів один до одного. І, звичайно, вона підходить до пояснення конфліктів і проблем у шлюбі з психоаналітичної позиції. Для неї проблема шлюбу і зростаючої нелюбові один до одного – це результат привнесення в шлюб невирішених конфліктів в дитинстві. Неминучі конфлікти – це результат вибору чоловіка за подібністю з батьком протилежної статі. Оскільки в дитинстві ставлення до матері та батька пов'язано із заборонаю інцесту, ця установка переноситься і на партнера по шлюбу. Страждання є однією з умов, за якої шлюб може встояти проти заборони інцесту. Умова бути нещасним і страждати може стосуватися, наприклад, домашнього або професійного життя, яке підсвідомо вибудовується так, що людина „приносить постійні жертви заради сім'ї”. Вимога монопольного права на партнера по

шлюбу і пов'язані з цим ревності автор також виводить з інфантильного бажання отримати матір чи батька у виняткову власність. При цьому, зауважує вона, чоловіки перевершили жінок у вимозі вірності. К. Хорні згодна з тим, що частково це можна пояснити бажанням чоловіків бути впевненими у своєму батьківстві. Головне, вважає вона, що в патріархатному суспільстві для чоловіків це не питання любові, а питання престижу і влади. І цей „подвійний стандарт” (різні вимоги, що пред'являються жінками та чоловіками до вірності один до одного, і, відповідно, суспільством до сексуальної моралі обох статей), наприклад, знаходить відображення в глузливому ставленні до „рогоносця” [11, с. 41].

Інша психоаналітична феміністка Люсі Ірігарей критикує фрейдистське розуміння статевих відмінностей як продукту чоловічих фантазій. Вона досліджує питання „Що означає бути жінкою?”, бути „іншою”? Психоаналітична традиція, на її думку, перебуває під впливом „чоловічої думки”, може говорити про жінку тільки в термінах недоліку, розглядаючи її як „кастрованого чоловіка”. Чоловік, відповідно, розглядається як стандарт, а жінка – як відхилення від нього. Тому жінка, яку ми знаємо – це „маскулінна фемінність”, жінка, якою її бачить чоловік. Але може бути і фемінна фемінність, жінка, яка створить свою самість і свою мову, які не будуть опосередковані чоловіками.

Для цього жінки повинні звернути увагу на природу мови, оскільки існуюча мова створена чоловіками і також є способом дискримінації жінки. Друга стратегія звільнення – звільнення жіночої сексуальності, що придушується чоловіками. На противагу класичній точці зору, Л.Ірігарей розглядає жіночу сексуальність не як недолік, а як множинну, самодостатню, не скуту кордонами. Виходячи з цього, вона обґрунтовує тезу про унікальність жіночого досвіду, причому не тільки в сексуальній, але і в інших сферах [11, с. 31].

Постмодерністський фемінізм (особливого розвитку він набув у Франції) поєднує в собі ідеї радикального фемінізму, постструктуралізму, лакановського психоаналізу, теорій Дерріди, Фуко і Ліотара. Зазвичай до представниць цього напрямку відносять Люсі Ірігарей, Юлію Крістеву, Хелен Сікс, Джудіт Батлер, проте насправді їх об'єднують швидше теми дослідження (мова, влада, поняття „жінка”), ніж єдина методологічна платформа.

Постмодерністський фемінізм відкидає полярні категорії (бінарні опозиції): чоловік – жінка, публічне – приватне, культура – природа, аналізує зв'язок між знанням, дискурсом та владою. Наприклад, стверджується, що дискурси виникають і розвиваються в надрах привілейованих соціальних інститутів, наділених владою, таких як уряд, засоби масової інформації, право, медицина та система охорони здоров'я, релігія, освіта. Сім'я, наприклад, піддається масованому дискурсивному впливу з боку членів цих значних інститутів, які прагнуть не тільки сформуванню правильних уявлень про неї, а й регулювати поведінку її членів. Знання – це відображення досвіду чоловіків, що мають владу. А досвід і міркування інших соціальних груп, включаючи жінок, залишаються не почутими. Феміністки, які сприйняли ці ідеї, стали приділяти увагу не тільки жінкам, а й іншим пригнобленим групам, які належать до різних класів, рас, етносів, представників різної сексуальної орієнтації. Вони деконструють не тільки поняття „жінка” і „чоловік”, але і поняття „сім'я”, вважаючи, що воно ідеологічне і сконструйоване.

Основи такої конструкції, на їхню думку, виникли в період розвитку капіталізму на Заході, коли передбачалося, що сім'я має бути гетеросексуальною, нуклеарною, що має певний простір і час. Насправді, доводять вони, існують різні типи домогосподарств і різні форми інтимності [11, с. 31].

Отже, фемінізм як теорія і методологія залишається незавершеним, теорії постмодерністського фемінізму та феміністського психоаналізу далекі від завдань сучасного жіночого руху, тому залишаються мало затребуваними. Що стосується українського фемінізму, то навіть якщо припустити, що ми закономірно відстаємо від цивілізованих країн у всіх суспільних процесах, в т.ч. і розвитку феміністичного руху, то при детальнішому аналізі складається враження, що українці ігнорують і “перестрибнуть” фемінізм, як більшість слов'янських народів перестрибнули рабовласницький лад. Не дивлячись на те, що в Україні маємо декілька наукових центрів, які серйозно займаються

феміністичною та гендерною проблематикою (Київський Центр Гендерних Студій, Львівський Науково-дослідний Центр „Жінка і Суспільство”, Одеський Науковий Жіночий Центр, Харківський Центр Гендерних Досліджень, Гендерний інформаційно-аналітичний центр „Крона”), це не сприяло появі феміністського руху в Україні. На думку Т.Хоми, представниці Львівського Науково-дослідного Центру „Жінка і Суспільство”, „навіть дуже сильна лідерка не зможе підняти достатню кількість жінок на певні виступи під прапором фемінізму. Тому про наявність фемінізму як організованого руху в Україні поки що не йдеться” [9]. Аналіз діяльності жіночих організацій дає підстави зробити висновок, що фемінізм не є ідеологією, яка викликає захоплення серед політично активних жінок в Україні. Серед чинників, які гальмують процес поширення феміністичних ідей, можна навести такі: незнання конкретного змісту фемінізму як ідеології і руху; панування гендерних стереотипів, фемінізму бояться політичні партії, тим самим обмежуючи доступ жінкам до владних структур та сфер праці, де зосереджені основні ресурси країни; фемінізм переважно залишається несприйнятим академічною наукою, адже «жіноча тема» досі є вторинною академічною темою; низька потреба у гендерному вихованні й освіті на рівні середніх шкіл та закладів вищої освіти; відсутність активної просвітницької діяльності самих феміністок, а також страх просунення ідей фемінізму у представників бізнес-сфери [4]. Жіночий/феміністичний рух останніх кількох десятиліть не зміг пробитися до масової аудиторії, й попри всі намагання запустити маховик гендернополітичної „індоктринації” залишався кулуарним, локальним, меншинним, створюючи свою нішу у просторі громадських організацій і негусту мережу науковців у академії.

Зауважимо, що фемінізм має величезну армію критиків, в тому числі за кордоном, на його Батьківщині. Катаріна Рунске, автор опублікованої в 1990 році у Великобританії книги „Порожні серця, порожні будинки” про наслідки руйнування сім’ї, дала досить жорстке визначення фемінізму, назвавши його „дарвінівським тупиком розвитку”. На її думку, „у біологічних термінах ніщо не виявляє неадекватний зразок так швидко, як недостатній рівень відтворення; прямим наслідком популярності фемінізму є незворотне зниження рівня народжуваності. Ті політики, які прислуховуються до феміністок, наражають свій народ на грандіозну небезпеку” [2].

Думки К.Рунскене перегукуються з дослідженнями професора економіки Жаклін Касун з Каліфорнійського державного університету імені Гумбольдта. У своїй книзі «Війна проти населення» вона пояснює демографічну ситуацію в Європі поширенням воєнничого фемінізму. Згідно з її дослідженням не тисячі, а вже мільйони західних жінок поділяють ворожість феміністок по відношенню до шлюбу і материнства. „Європейські жінки вирішили, що хочуть мати одну дитину, від сили двох, або взагалі жодної, і тому всіма способами – контрацепція, стерилізація, аборти – намагаються уникнути небажаної вагітності. До того ж вони розглядають свої бажання і небажання як щось куди істотніше, ніж дані статистики, яка описує прийдешню загибель Європи ... ” – стверджує професор Ж. Касун [Там само].

Російський соціолог сім’ї А.І.Антонов оцінює роль фемінізму як спрямовану на викорінення сімейного способу життя [1, с. 60]. Отже, роль фемінізму науковці оцінюють неоднозначно, можливо, недостатня його поширеність на теренах України може бути оцінена як позитивне для сімейно-шлюбної сфери явище.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що пізнавальним інструментом різних напрямів фемінізму стали: для ліберального фемінізму – структурно-функціональний аналіз, для радикальної гілки фемінізму – марксизм та психоаналіз, для постмодерністського – радикальний фемінізм, постструктуралізм та психоаналіз. Феміністські автори показали, що універсальне поняття „сім’я” є ідеологічним і має на увазі досвід певного класу (наприклад, в теорії Т. Парсонса і Р. Бейлса мова йшла тільки про досвід середнього класу), конкретні культурні норми і гетеросексуальні зобов’язання і завжди передбачає гноблення жінок. Фемінізм в українських умовах не став впливовою науковою та ідейно-політичною течією.

Література

1. Антонов А.И., Филипс Ч. Томас Феминизм и семья: историко-социологический анализ / Антонов А.И., Филипс Ч.Томас. – Москва: Грааль, 2002. – 62 с.
2. Бьюкенен П.Дж. Смерть Запада: чем вымирание населения и усиление иммиграции угрожают нашей стране и цивилизации [Электронный ресурс] / П.Дж.Бьюкенен. – Режим доступа: <http://libereya.ru/biblus/bukenen/>
3. Никонов А. Конец феминизма. Чем женщина отличается от человека / Никонов А. – М.: „Издательство НЦ ЭНАС”, 2005. – 254 с.
4. Михальова О. Ставлення до фемінізму в українському суспільстві (на прикладі інтерв'ю з українськими жінками) [Електронний ресурс] / О.Михальова // Гендерний журнал „Я”. – 2010. – № 4. (26). – С. 10-14. – Режим доступу до статті: www.krona.org.ua/uk/ya-magazine
5. Попкова Л., Жидкова Е. Феминизм, или история борьбы женщин за права человека: курица – не птица... / Л.Попкова, Е.Жидкова // Гендер для чайников. – М.: „Звенья”, 2006. – С. 227-257.
6. Ритцер Дж. Современная теория феминизма / Ритцер Дж. // Ритцер Дж. Современные социологические теории. 5-е изд. – СПб.: Питер, 2002. – 688 с.
7. Ферри М.М. Феминизм и семейные исследования / Ферри М.М.; пер. с англ. Т.А.Гурко // Современные семьи (обзор исследований 80-х годов): Гендерные тетради. Отв. ред. Клецин А.А. – Вып.2. – СПб.: СПб филиал Института социологии РАН, 1999. - С. 71-96.
8. Фридан Бетти. Загадка женственности / Фридан Б. – М.: „Прогресс”, 1994. – С. 102-110.
9. Хома Т. Чи був фемінізм в Україні? / Хома Т. // Ї: Незалежний культурологічний журнал „Ї”. – 2000. – № 17. – С. 22.
10. Хрестоматия к курсу „Основы гендерных исследований”. Под ред. О.А. Ворониной. – М.: МЦГИ / МВШСЭН, 2000. – 358 с.
11. Элиот П., Мендел Н. Теории феминизма / Элиот П., Мендел Н. // Гендерные исследования: феминистская методология в социальных науках / под ред. И. Жеребкиной. – Харьков: ХЦГИ, 1998. – С. 28-45.

Рецензент доктор історичних наук, професор М.Ф.Юрій